

УДК 347.764; 368.01

ТРЕТІ ОСОБИ В СТРАХОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАННЯХ

Янишен В.П., к. ю. н., доцент,
доцент кафедри цивільного права № 1
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Статтю присвячено дослідженню правового положення третіх осіб у страхових зобов'язаннях, зокрема застрахованої особи й вигодонабувача. Проаналізовано особливості участі та заміни застрахованої особи й вигодонабувача, а також обсяг їх повноважень у страхових правовідносинах.

Ключові слова: страхові правовідносини, договір страхування, страхувальник, страховик, застрахована особа, вигодонабувач.

Статья посвящена исследованию правового положения третьих лиц в страховых обязательствах, в частности застрахованного лица и выгодоприобретателя. Проанализированы особенности участия и замены застрахованного лица и выгодоприобретателя, а также объем их полномочий в страховых правоотношениях.

Ключевые слова: страховые правоотношения, договор страхования, страхователь, страховщик, застрахованное лицо, выгодоприобретатель.

Yanishen V. P. THIRD PARTIES IN INSURANCE COMMITMENTS

The article investigates the legal status of third parties (the insured and the beneficiary) in insurance commitments. The features of participation and replacing the insured and the beneficiary, and the scope of their authority in the insurance relationship were analysed.

Key words: insurance relations, insurance contract, insurer, insurer, insured, beneficiary.

Постановка проблеми. Страхові правовідносини передбачають участь значної кількості осіб, які наділені різним правовим статусом. Закономірним є те, що увага і законодавця, і наукової спільноти насамперед приділяється основним суб'єктам страхування – сторонам страхового договору, зокрема страхувальникові та страховикові. Однак інші учасники страхових зобов'язань, зокрема застрахована особа та вигодонабувач, потребують більш ґрунтовного правового регулювання й наукового дослідження, оскільки їх участь у страхових правовідносинах є досить важливою, а іноді визначальною. Вони суттєво впливають на можливість реалізації сторонами договору страхування своїх прав, безпосередньо пов'язаних зі страховим захистом майнових інтересів фізичних і юридичних осіб.

Стан дослідження. Дослідження правового регулювання страхових відносин проводили багато науковців, зокрема, А.С. Жила, Р.А. Майданик, Т.Є. Матвеевко, О.О. Кульчій, В.М. Никифорак, М.В. Семеновко-Мартинюк, Р.В. Соботник, О.С. Удалов. Однак їх наукові дослідження присвячувалися здебільшого окремим видам страхування, тому правовий статус учасників страхових відносин висвітлювався в розрізі проблематики за окремим видом страхування, не акцентуючи увагу на особливостях правового регулювання третіх осіб.

Мета статті – дослідити та проаналізувати правове положення застрахованої особи та вигодонабувача в правовідносинах зі страхування, визначити обсяг їхніх прав за різними договорами страхування.

Виклад основного матеріалу. За договором страхування, відповідно до ст. 979 Цивільного кодексу України (надалі – ЦК України), одна сторона (страховик) зобов'я-

зується в разі настання певної події (страхового випадку) виплатити другій стороні (страхувальникові) або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі та виконувати інші умови договору. Як постає з наведеної норми, договір страхування укладається між страховиком і страхувальником, які є обов'язковими суб'єктами (учасниками) страхового зобов'язання. Крім сторін, у страхових правовідносинах за їх ініціативи або в силу приписів правових актів можуть брати участь також інші особи, які є необов'язковими або факультативними учасниками, важливе місце серед яких посідають треті особи, зокрема застраховані особи та вигодонабувачі. Вони разом зі сторонами договору страхування, за визначенням В.В. Луця, належать до безпосередніх учасників страхових правовідносин [1, с. 723]. Треті особи не беруть участі в укладенні договору страхування, проте мають особистий інтерес у реалізації страхового зобов'язання, оскільки чинним законодавством України дозволяється страхування як власного майнового інтересу, так і чужого, тобто майнового інтересу третьої особи. Водночас увагу законодавця до правового статусу третіх осіб у страхових правовідносинах можна визначити як «необхідний мінімалізм», тому що йому присвячено лише одна стаття ЦК України (ст. 985) та одна стаття Закону України «Про страхування» (далі – ЗУ «Про страхування») [2], зокрема ст. 3.

Залучення третіх осіб до страхових правовідносин обумовлюється тим, що зазвичай договором страхування передбачається обов'язок страховика здійснити страхову виплату безпосередньо страхувальникові. Однак досить часто зустрічаються випадки, коли страхова виплата проводиться третій особі,

яка не є стороною договору страхування. Так, наприклад, відповідно до ст. 24 Закону України «Про оренду державного та комунального майна» [3] орендоване майно страхується орендарем на користь того учасника договору оренди, який бере на себе ризик випадкової загибелі чи пошкодження об'єкта оренди (як правило, ним є орендодавець). Правовою підставою участі третіх осіб у страховому зобов'язанні є положення, встановлені ст. 985 ЦК України, щодо можливості укладення договору страхування на користь третьої особи, які підпорядковуються загальним вимогам договору на користь третьої особи, встановлених ст. 636 ЦК України. Така третя особа в разі настання страхового випадку вправі вимагати від страховика здійснення страхової виплати на свою користь. Тому не можна погодитися з В.В. Смирновим, який вважає, що якщо в договорі страхування вказана особа, яку призначено для одержання страхової виплати, то такий договір не є договором на користь третьої особи, а є договором лише з виконанням зобов'язання третьою особою [4, с. 47]. Укладення договору страхування на користь третьої особи не звільняє страховальника від виконання ним обов'язків за укладеним зі страховиком договором страхування. Якщо третя особа відмовилася від одержання страхової виплати, її в силу ч. 4 ст. 636 ЦК України може одержати сам страховальник з урахуванням особливостей конкретного страхового зобов'язання.

У п. 18 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання застосування судами законодавства при вирішенні спорів про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки» від 1 березня 2013 р. № 4 зазначено: «Відповідно до положень ст. 985 ЦК України, ст. 3 ЗУ «Про страхування» договір страхування надає право третій особі (вигодонабувачу) вимагати від страховика здійснити страхову виплату на свою користь, тобто наділяє вигодонабувача правами страховальника, хоча й не покладає на нього обов'язків останнього. <...> у разі якщо буде встановлено, що вигодонабувач відмовився від пред'явлення позову до страховика або сума страхової виплати більша, ніж має отримати вигодонабувач, страховальник/потерпілий не позбавлений права на пред'явлення позову про виплату страхового відшкодування на свою користь на загальних підставах» [5, с. 40].

ЦК України лише окреслює загальні питання участі третьої особи в страхових правовідносинах, вказуючи, що особливості укладення договору страхування на користь третьої особи встановлюються законом. Цим законом, що регулює відносини у сфері страхування та спрямований на посилення страхового захисту майнових інтересів фізичних і юридичних осіб, є ЗУ «Про страхування».

Згідно із ч. 1 ст. 985 ЦК України страховальник має право укласти зі страховиком договір на користь третьої особи, якій страховик зобов'язаний здійснити страхову виплату в разі досягнення нею певного віку або настання іншого страхового випадку. Такою

третьою особою є застрахований, тобто фізична особа життя, здоров'я, працездатність і пенсійне забезпечення якої є об'єктом страхового захисту [6, с. 28]. Найпоширенішим випадком участі застрахованих осіб у страхових правовідносинах є насамперед страхування батьками своїх дітей, коли страхова сума виплачується застрахованому, якщо він дожив до закінчення строку страхування. У разі настання нещасного випадку із застрахованим протягом строку чинності договору страхування дітей виплати здійснюються страховальникові. Також можна назвати страхування роботодавцем своїх працівників (наприклад, страхування від нещасних випадків, страхування додаткової пенсії, медичне страхування). Таким чином застрахованою особою є фізична особа, чії майнові інтереси, пов'язані з немайновими благами (життя, здоров'я, працездатність, пенсійне забезпечення) підлягають страхуванню, у житті якої може трапитися подія, з настанням якої в страховика виникає обов'язок здійснити страхові виплати їй або вигодонабувачу. Тому застрахована особа може брати участь лише в договорі особистого страхування [7, с. 490]. Чинним правом порядком не вказано на можливість участі застрахованої особи у відносинах, що виникають зі страхування відповідальності.

Водночас у юридичній літературі висловлюється думка щодо участі застрахованої особи за договором страхування відповідальності [8, с. 898]. Проте з нею погодитися не можна з огляду на положення п. 3 ст. 980 ЦК України (п. 3 ст. 4 ЗУ «Про страхування»), згідно з якими предметом договору страхування відповідальності можуть бути майнові інтереси, які не суперечать закону й пов'язані з відшкодуванням шкоди, завданої страховальником. А тому страховальник вправі застрахувати лише свій майновий інтерес, пов'язаний із відшкодуванням заподіяної ним шкоди особі або її майну, а також шкоди, заподіяної юридичній особі. Страхування цивільної відповідальності іншої особи законодавством України не передбачено. У цьому контексті доцільно звернутися до Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» [9], який використовує термін «особи, відповідальність яких застрахована» в розумінні, що ними є страховальник та інші особи, які правомірно володіють забезпеченим транспортним засобом. Проте, як вбачається, особа, відповідальність якої застрахована, не є застрахованою особою в розумінні положень ЦК України та ЗУ «Про страхування», оскільки, з одного боку, нею може бути як фізична, так і юридична особа, а застрахованою є лише фізична особа; з другого – інтерес застрахованої особи пов'язаний із немайновими благами (життя, здоров'я, працездатність, пенсійне забезпечення), тоді як інтерес особи, відповідальність якої застрахована, пов'язаний із відшкодуванням шкоди, заподіяної нею третім особам, яка має винятково майновий характер. Разом із тим, як слушно зазначив В.М. Никифорак, страховальникові все ж таки треба надати право застрахувати цивільну відпові-

дальність іншої особи, оскільки в будь-якому випадку ні страхувальник, ні застрахована особа не мають права на страхове відшкодування. Договір страхування цивільної відповідальності укладається на користь третіх осіб. Таким чином, страховий інтерес страхувальника буде полягати в тому, щоб застрахована особа зберегла свій майновий стан у разі притягнення її до цивільної відповідальності за шкоду, завдану за настання страхового випадку [10, с. 7–8].

Юридична постать застрахованої особи є досить ваговою в страхових відносинах. Страхувальник, укладаючи договір на користь застрахованої особи, страхує її майнові інтереси. Лише їй належить право вибору вступу до страхового зобов'язання. Вона визначає можливість своєї участі в страхових правовідносинах. Тому страхувальники можуть укладати зі страховиками договори про страхування застрахованих осіб лише за їх згодою, крім випадків, передбачених чинним законодавством. Вступивши в страхові відносини, застраховані особи можуть набувати прав та обов'язків страхувальника згідно з договором страхування (ч. 2 ст. 3 ЗУ «Про страхування»), оскільки наділені правом вимоги до страховика щодо здійснення страхових виплат на свою користь. Тому закон (ч. 4 ст. 16 ЗУ «Про страхування») вимагає, щоб договір страхування містив не тільки детальну інформацію про страхувальника, а й прізвище, ім'я, по батькові, адресу та дату народження застрахованої особи. Застрахована особа зазвичай є одержувачем страхової виплати (вигодонабувачем), тому здійснення страхових виплат залежить від її волевиявлення. Заміна застрахованої особи, оскільки вона передбачає зміну умов договору страхування, може бути проведена страхувальником за погодженням зі страховиком і застрахованою особою, яка припиняє участь у страхуванні, а також особою, яка вступає в ці відносини в статусі застрахованого.

Під час укладання договорів особистого страхування за участю застрахованої особи страхувальник вправі призначати за її згодою фізичних осіб або юридичних осіб (вигодонабувачів) для отримання страхових виплат, а також замінювати їх до настання страхового випадку, якщо інше не передбачено договором страхування (ч. 3 ст. 3 ЗУ «Про страхування»). З наведеного постає, що страхувальник вправі самостійно визначати, чий майновий інтерес він буде страхувати: свій особистий чи третьої (застрахованої) особи. Проте якщо договір страхування укладений за участі застрахованої особи, то призначити чи змінити вигодонабувача в цьому разі він може лише за погодженням із застрахованою особою. Це свідчить про самостійність особи застрахованого в призначенні та заміні вигодонабувача в страхових відносинах.

Застрахована особа в страховому зобов'язанні може набувати різного правового статусу. Вона може займати самостійне місце або поєднуватися з страхувальником чи вигодонабувачем.

По-перше, у разі страхування страхувальником власного майнового інтересу він є

одночасно застрахованою особою. Проте в цьому випадку в страховій практиці не прийнято страхувальника називати застрахованою особою, оскільки вони співпадають. Коли страхувальник і застрахована особа збігаються, немає необхідності говорити про особливості правового регулювання становища цих осіб. Така ситуація є досить простою, тому додаткового правового врегулювання не потребує. Якщо страхувальник страхує власний майновий інтерес на свою користь, за настання страхового випадку одержувачем страхової виплати буде він сам. У цьому випадку страхувальник одночасно є і застрахованою особою, і вигодонабувачем. Усі права, встановлені як для застрахованої особи, так і для вигодонабувача, страхувальник реалізує одноособово.

По-друге, під час страхування страхувальником чужого майнового інтересу (майнового інтересу третьої (застрахованої) особи), яка наділена правом на одержання страхової виплати, особи страхувальника й застрахованого не співпадають. У цьому випадку застрахована особа є вигодонабувачем, а в разі її смерті вигодонабувачем визнається спадкоємець застрахованої особи.

По-третє, за згодою застрахованої особи страхувальником призначений вигодонабувач, яким може бути як сам страхувальник, так і інша, відмінна від застрахованої, особа. За таких обставин мову необхідно вести про трьох самостійних суб'єктів: страхувальника, який уклав договір страхування, застраховану особу, майновий інтерес якої застраховано страхувальником, та особу, призначену страхувальником для отримання страхових виплат (вигодонабувача). О.І. Худяков зазначає: «При цьому будуть існувати дві треті особи: вигодонабувач як третя особа, на користь якої укладений договір страхування; застрахована особа як третя особа, майновий інтерес якої виступає об'єктом страхування. Подія в її житті або майновому стані розглядається як страховий випадок, який, з одного боку, створює в страховика обов'язок здійснити страхову виплату, а з іншого боку, зумовлює виникнення у вигодонабувача права на одержання цієї виплати» [11, с. 286–287].

Вигодонабувач є ще однією третьою особою в страхових правовідносинах. Згідно зі змістом ч. 2 ст. 985 ЦК України вигодонабувачем є фізична або юридична особа, яка призначається страхувальником для одержання страхової виплати. Як підкреслює В.І. Сербровський, вигодонабувачем є та особа, якій страховик повинен за договором виплатити страхову винагороду [7, с. 490]. С.С. Осадець надає таке визначення: «Вигодонабувачем (beneficiary) є особа, визначена страхувальником для отримання належних сум страхових виплат тоді, коли страхувальник (застрахований) не буде здатний скористатися ними самостійно» [12, с. 546]. Якщо страхувальник не призначив у договорі страхування особу, яка вправі одержати страхову виплату, то її одержувачем є сам страхувальник.

Надаючи визначення вигодонабувачу, О.І. Худяков вказав, що можна виділити як мінімум два значення терміна «вигодонабу-

вач». У першому значенні поняття «вигодонабувач» – одна з властивостей того чи іншого учасника страхування. У цьому сенсі вигодонабувач – це особа, яка відповідно до договору або законодавства про обов'язкове страхування має право на отримання страхової виплати. Такою особою може бути: 1) сам страхувальник, що вказав себе як одержувача страхової виплати; 2) застрахована особа, на користь якої здійснюється страхування; 3) третя особа, призначена страхувальником або визначена законом як одержувач страхової виплати, тобто власне вигодонабувач; 4) спадкоємці застрахованої особи, коли в договорі страхування не вказано іншого, крім цієї особи, вигодонабувача. У другому значенні це поняття можна визначити як конкретного учасника страхування. У цьому сенсі вигодонабувач – це третя особа, що не є застрахованою, яка має право вимагати від страховика страхову виплату під час настання страхового випадку [11, с. 299–300].

Варто зауважити, що термін «вигодонабувач» для визначення особи, на користь якої укладено договір страхування, є невдалим, оскільки не відповідає правовому становищу особи, призначеної для отримання страхової суми (страхового відшкодування). Від страхового випадку вигодонабувач не отримує жодної вигоди, оскільки це буде суперечити принципам страхування. Грошова сума, отримана ним згідно з розпорядженням страхувальника, призначена для задоволення майнової потреби, що виникла у зв'язку з настанням страхового випадку й не служить засобом збагачення.

Вигодонабувач може брати участь у договорі особистого, майнового страхування, а також страхування відповідальності. Проте його участь у договорах обумовлюється різними правовими факторами. За договором особистого страхування, відповідно до ч. 3 ст. 3 ЗУ «Про страхування», вигодонабувачем може бути призначена будь-яка фізична або юридична особа лише за згодою застрахованої особи. Вигодонабувач за цим договором може бути призначеним незалежно від наявності в нього страхового інтересу, оскільки метою призначення вигодонабувача в цьому випадку є отримання ним страхової виплати за умови наявності такого бажання в застрахованої особи.

Під час укладання інших, ніж договори особистого страхування, договорів страхування (майнове страхування та страхування відповідальності), відповідно до ч. 4 ст. 3 ЗУ «Про страхування», вигодонабувачем може бути лише особа, яка може зазнати збитків у результаті настання страхового випадку. Тобто вигодонабувач повинен мати страховий інтерес. Якщо в результаті настання страхового випадку за іншими, ніж договори особистого страхування, договорами, збитки вигодонабувачу не будуть заподіяні, у страховика відсутні правові підстави здійснювати страхову виплату.

У договорах страхування відповідальності особа вигодонабувача визначається самою природою цього договору. Вигодонабувача (за винятком страхування відповідальності за

порушення договірного зобов'язання) наперед вказати неможливо, оскільки невідомо, кому страхувальник завдасть шкоди своїми діями. Згідно з таким видом договору вигодонабувач визначається законом як особа, яка в результаті настання страхового випадку може зазнати збитків і має право на виплату страхового відшкодування [13, с. 9–10]. Якщо в договорі вказано іншого вигодонабувача або взагалі його не вказано, це не береться до уваги під час виплати страхового відшкодування. Під час страхування договірної відповідальності вигодонабувачем завжди виступає лише той, перед ким за умовами цивільно-правового договору страхувальник повинен нести відповідальність – його контрагент за договором [10, с. 12].

Заміна вигодонабувача залежно від виду договору страхування має свої особливості. Так, призначивши вигодонабувача, страхувальник, за загальним правилом (якщо інше не передбачено договором страхування), до настання страхового випадку вправі його замінити (ч. 2 ст. 985 ЦК України). Договором страхування може бути встановлена заборона на заміну вигодонабувача. Після настання страхового випадку заміна вигодонабувача є неможливою, оскільки вигодонабувач уже набув статусу кредитора в страховому зобов'язанні стосовно страховика щодо здійснення страхової виплати. Заміна вигодонабувача в договорах особистого страхування за участі застрахованої особи, як вже зазначалось раніше, може бути проведена лише за її згодою. Вигодонабувач за договором майнового страхування може бути замінений на іншого лише за умови наявності в претендента у вигодонабувачі страхового інтересу. За договором страхування відповідальності заміна вигодонабувача (потерпілого) не допускається, оскільки вигодонабувачі за цим видом страхування встановлюються імперативно, страхувальник не вправі замінити їх на інших осіб або призначити інших вигодонабувачів.

Для ілюстрації окремих аспектів участі третіх осіб у страхових правовідносинах звернемося до усталеної практики вищих судових інстанцій. Так, часто на практиці виникає питання щодо можливості страхувальника через суд примусити страховика виплатити страхове відшкодування потерпілому вигодонабувачу. Такі позови страхувальників є реакцією на вимогу потерпілих про відшкодування шкоди. Страхувальник, отримавши таку претензію, звертається до суду з позовом про виконання договору страхування й виплату страхового відшкодування потерпілому з метою звільнити себе від такої виплати. Як роз'яснив Верховний Суд України в листі від 19 липня 2011 р., за результатами аналізу судової практики розгляду цивільних справ, що виникають із договорів страхування [14, с. 21–22], суди повинні відмовляти в таких позовах, мотивуючи своє рішення тим, що коли потерпілий, який виступає як третя особа, на користь якої укладено договір страхування, не скористався своїм правом на отримання страхової виплати, то страхувальник не вправі вимагати від страховика виконання договору на користь третьої особи. Стягу-

вати чи не стягувати зі страховика страхову виплату – це право зазначеної третьої особи. Якщо вигодонабувач відмовився від права, наданого йому на підставі договору, сторона, яка уклала договір на користь третьої особи, може сама скористатися цим правом, тоді вигодонабувач буде третьою стороною в справі; якщо ж ні – належним позивачем має бути вигодонабувач.

З точки зору Верховного Суду України право вимоги позивач (потерпілий, страховальник) може мати лише на підставі уповноваження його належним чином вигодонабувачем. Якщо ж вигодонабувач не наділив позивача такими повноваженнями, то останній не має права на одержання страхової виплати й на цій підставі є неналежним позивачем у позові про її стягнення. Прикладом цього може слугувати рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 28 січня 2015 р. в справі № 6-42703св14 про стягнення страхового відшкодування, у якому з посиланням на ч. 2 ст. 636 та ст. 985 ЦК України, а також ст. 3 ЗУ «Про страхування», вказано, що «вигодонабувач залучений до участі в справі як третя особа та, згідно зі ст. 34 ЦПК України, самостійних позовних вимог до страховика про стягнення на його користь страхової виплати не заявив. Хоча в цій справі вигодонабувач повинен був звернутися до суду із самостійними позовними вимогами. Отже, у суду не було правових підстав для стягнення страхової суми на користь третьої особи, яка не уповноважувала позивача представляти її інтереси в суді. Стягувати страхову виплату зі страховика в цьому випадку є правом вигодонабувача. Крім цього, позивач також не порушував питання про стягнення страхового відшкодування на користь вигодонабувача» [15].

Висновки. Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що, незважаючи на фактультативність участі третіх осіб у страхових зобов'язаннях, їх правовий статус є досить вагомим. Безпосередньо не укладаючи договір страхування, застрахована особа й вигодонабувач є особами, які істотно впливають на зміст страхових правовідносин. Застрахований є тією особою, страховий інтерес якої підлягає страхуванню. Настання певної події (страхового випадку) у житті застрахованої особи є підставою для виникнення обов'язку страховика здійснити страхову виплату. У свою чергу вигодонабувач є тією особою, яка

призначається для одержання страхової виплати.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Луць В.В. в кн. Цивільне право України. Особлива частина: [підручник] / за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, Р.А. Майданика. – 3-тє вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 1176 с.
2. Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 р. № 85/96-ВР (в ред. Закону України від 4 жовтня 2001 р. № 2745-III) // Офіційний вісник України. – 2001. – № 44. – Ст. 1951.
3. Про оренду державного та комунального майна: Закон України від 10 квітня 1992 р. № 2269-XII (в ред. Закону України від 14 березня 1995 р. № 98/95-ВР) // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 15. – Ст. 99.
4. Смирнов В.В. Залог и страхование: [пособие] / В.В. Смирнов. – К.: Финанс. – Консалт. фирма «Ярославия», 1995. – 102 с.
5. Про деякі питання застосування судами законодавства при вирішенні спорів про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 1 березня 2013 р. № 4 // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2013. – № 2. – С. 30–43.
6. Нечипорук Л.В. Закон Украины «О страховании»: научно-практический комментарий / Л.В. Нечипорук. – изд. 5-е, дополн. и переработ. – Х.: ООО «Одисей», 2010. – 296 с.
7. Серебровский В.И. Страхование / В.И. Серебровский // Серебровский В.И. Избранные труды по наследственному и страховому праву / В.И. Серебровский. – изд. 2-е, испр. – М.: Статут, 2003. – 558 с.
8. Цивільний кодекс України: [науково-практичний коментар] / під ред. А.С. Жила. – вид. 3-тє, перероб і допов. – Х.: ООО «Одисей», 2007. – 1200 с.
9. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів: Закон України від 1 липня 2004 р. № 1961-IV // Офіційний вісник України. – 2004. – № 30. – Ч. 1. – Ст. 2000.
10. Никифорак В.М. Договір страхування відповідальності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / В.М. Никифорак; Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України. – К., 2002. – 19 с.
11. Худяков А.И. Страхование право / А.И. Худяков. – СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. – 691 с.
12. Страхування: [підручник] / кер. авт. кол. і наук. ред. С.С. Осадець. – вид. 3-тє, без змін. – К.: КНЕУ, 2006. – 604 с.
13. Жила А.С. Страхування як спосіб забезпечення виконання зобов'язань у цивільному законодавстві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / А.С. Жила; Одес. нац. юрид. акад. – О., 2009. – 16 с.
14. Судова практика розгляду цивільних справ, що виникають з договорів страхування: Лист Верховного Суду України від 19 липня 2011 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2011. – № 8. – С. 12–28.
15. Рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ по справі від 28 січня 2015 р. № 6-42703св14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42541378>.